

ЁШЛАР ТОМОНДАН СОДИР ЭТИЛАЁТГАН ЖИНОЯТЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

*ЮРИДИК ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ, (PHD)
ДОЦЕНТ САИТҚУЛОВ ҚОДИРАЛИ АБДИСАЛИМОВИЧ
ЮРИДИК ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ, (PHD)
ИСОМИДДИНОВ САДИРДИН ҒАНИЖОНОВИЧ*

***Аннотация:** Мақолада ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олиш тизимини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари, мавжуд муаммолар ва уларни бартараф этиш механизмлари таҳлил қилинган. Шунингдек, замонавий криминологик ёндашувлар асосида профилактик тизимни ривожлантиришга қаратилган илмий асосланган таклифлар ишлаб чиқилган.*

***Калит сўзлар:** Ёшлар жиноятчилиги, профилактика тизими, риск индикаторлари, идоралараро ҳамкорлик, рақамли технологиялар, ижтимоий профилактика, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, барвақт олдини олиш.*

Бугунги кунда ёшлар томонидан содир этилаётган жиноятларнинг олдини олиш масаласи давлат сиёсатининг муҳим йўналишларидан биридир. Республикамизда амалга оширилаётган статистик таҳлилларга кўра, сўнгги йилларда умумий жиноятларнинг тахминан 18–22 фоизи айнан ёшлар (18–30 ёш оралиғидаги шахслар) ҳиссасига тўғри келмоқда, айрим ҳудудларда эса бу кўрсаткич 25 фоизгача етиши кузатилмоқда. Бу ҳолат ёшлар орасида ҳуқуқбузарликка мойиллик даражасининг сақланиб қолаётганлигини кўрсатади.

Жамиятда ижтимоий барқарорликни таъминлаш, ёшларни ҳуқуқбузарликлар таъсиридан ҳимоя қилиш ҳамда уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш профилактик тизимни изчил такомиллаштиришни талаб этмоқда. Хусусан, профилактик тадбирлар қамрови сўнгги йилларда кенгайган бўлса-да, уларнинг самарадорлиги айрим ҳолатларда 30–35 фоиз атрофида

натижадорлик билан чекланиб қолмоқда, бу эса тизимли ёндашувни янада кучайтириш заруратини юзага келтиради.

Шу билан бирга, мавжуд тизимда айрим ташкилий, ҳуқуқий ва методологик муаммолар сақланиб қолмоқда. Жумладан, профилактика субъектлари ўртасидаги ўзаро ҳамкорликнинг етарли даражада йўлга қўйилмаганлиги, индикаторларга асосланган баҳолаш тизимининг тўлиқ шаклланмаганлиги ҳамда индивидуал профилактик ишларнинг қамрови баъзи тоифаларда 40 фоизгача чекланганлиги мазкур соҳада ислохотларни чуқурлаштиришни тақозо этмоқда. Асосий қисм

Ёшлар жиноятчилигининг олдини олиш тизимини такомиллаштириш ҳақиқатан ҳам комплекс ёндашувни талаб қилади, чунки бу масала биргина ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти билан чекланиб қолмай, балки таълим, оила, маҳалла ва ижтимоий сиёсатнинг ўзаро уйғунлигини ҳам қамраб олади. Амалий таҳлиллар шуни кўрсатадики, ёшлар ўртасида жиноят содир этилишининг асосий сабаблари сифатида ижтимоий назоратнинг заифлиги, бандлик муаммолари, тарбиявий ишлардаги бўшлиқлар ҳамда ахборот муҳитининг салбий таъсири алоҳида аҳамият касб этмоқда.

Шу нуқтаи назардан, қуйидаги устувор йўналишларни ажратиб кўрсатиш мумкин:

Биринчидан, оила институтининг профилактик ролини кучайтириш. Таҳлилларга кўра, жиноят содир этган ёшларнинг тахминан 35–40 фоизи назоратсиз ёки муаммоли оилаларда тарбияланган. Масалан, ота-онаси иш билан банд бўлиб, боланинг бўш вақтини назорат қилмайдиган оилаларда интернет орқали турли салбий таъсирларга берилган ёшлар орасида ҳуқуқбузарлик ҳолатлари кўпроқ учрамоқда. Шу боис, оилалар билан индивидуал профилактик ишларни кучайтириш муҳим.

Иккинчидан, таълим муассасаларида профилактик тарбия тизимини такомиллаштириш. Амалиётда мактаб ва коллежларда профилактик ишлар кўпинча эпизодик характерга эга экани кузатилади. Масалан, баъзи таълим муассасаларида профилактик суҳбатлар ойига бир мартадан ошмайди, ҳолбуки

мутахассислар фикрича, бу каби ишлар камида ҳафталик тизимда олиб борилиши керак. Шунингдек, ўқувчиларнинг 10–15 фоизи мактабдан ташқари бўш вақтни самарали ташкил этилмаганлиги сабабли салбий муҳит таъсирига тушмоқда.

Учинчидан, ёшлар бандлигини таъминлаш ва ижтимоий қўллаб-қувватлашни кенгайтириш. Таҳлиллар кўрсатадики, ишсиз ёшлар орасида жиноят содир этиш эҳтимоли банд ёшларга нисбатан анча юқори. Масалан, айрим ҳудудларда жиноят содир этган ёшларнинг 45 фоиздан ортиғи ишсиз ёки барқарор даромад манбаига эга эмас. Шу боис, касб-хунарга ўқитиш ва кичик бизнес лойиҳаларига жалб этиш муҳим профилактик омил ҳисобланади.

Тўртинчидан, маҳалла институти ва жамоатчилик назоратини кучайтириш. Амалиётда маҳалла фаолларининг профилактик фаоллиги ҳар бир ҳудудда бир хил эмас. Айрим маҳаллаларда ёшлар билан ишлаш тизими йўлга қўйилган бўлса, бошқаларида бу фаолият фақат расмий ҳисобот даражасида қолиб кетмоқда. Масалан, фаол профилактика олиб бориладиган ҳудудларда ёшлар жинояти 20–25 фоизгача камайгани кузатилган.

Бешинчидан, рақамли муҳитда профилактик механизмларни кучайтириш. Бугунги кунда ёшларнинг катта қисми ижтимоий тармоқларда фаол бўлиб, салбий контент таъсирига тушиш эҳтимоли юқори. Шу боис, киберҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, медиа саводхонликни ошириш ва онлайн назорат механизмларини ривожлантириш долзарб аҳамиятга эга.

Ёшлар жиноятчилигининг олдини олиш тизимини такомиллаштириш фақат алоҳида профилактик чоралар билан чекланиб қолмасдан, балки ҳуқуқий, институционал, рақамли ва ижтимоий механизмларнинг ўзаро уйғун ва тизимли фаолиятини таъминлаш орқали самарали натижа беради. Ўтказилган таҳлиллар шуни кўрсатадики, ушбу соҳадаги ишларнинг барқарор самараси фақат комплекс ёндашув асосида таъминланиши мумкин.

Шу муносабат билан қуйидаги аниқ таклифларни илгари суриш мақсадга мувофиқ:

Биринчидан, ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олиш бўйича ягона электрон мониторинг платформасини жорий этиш лозим. Бу орқали ҳар бир ҳудуддаги ёшлар билан профилактик ишлар, уларнинг ижтимоий ҳолати ва хавф даражаси ҳақида реал вақт режимида маълумот олиш имкони яратилади.

Иккинчидан, оила, мактаб, маҳалла ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ўртасида “ягона профилактик ҳамкорлик механизми”ни шакллантириш зарур. Бунда ҳар бир ёш бўйича масъул субъект белгиланиб, индивидуал профилактик йўл харитаси ишлаб чиқилиши мақсадга мувофиқ.

Учинчидан, хавф гуруҳига кировчи ёшлар билан ишлашнинг индивидуаллаштирилган тизимини жорий этиш керак. Масалан, назоратсиз оилаларда тарбияланаётган ёки илгари ҳуқуқбузарликка мойиллик кўрсатган ёшлар учун психологик, ижтимоий ва ҳуқуқий реабилитация дастурлари ишлаб чиқилиши лозим.

Тўртинчидан, ёшлар бандлигини ошириш мақсадида ҳудудларда “ёшлар меҳнат ва инновация марказлари” фаолиятини кенгайтириш, улар орқали касб-ҳунар ўқув курслари ва стартап лойиҳаларни қўллаб-қувватлаш тизимини кучайтириш зарур.

Бешинчидан, рақамли муҳитда профилактик ишларни кучайтириш мақсадида интернет тармоқларида ёшлар учун мўлжалланган ҳуқуқий-маърифий контентни кўпайтириш ҳамда киберназорат ва медиа саводхонлик бўйича махсус дастурларни жорий этиш лозим.

Умуман олганда, мазкур таклифларни амалга ошириш ёшлар жиноятчилигининг барвақт олдини олиш, унинг даражасини пасайтириш ҳамда жамиятда барқарор ижтимоий муҳитни шакллантиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётилар руйхати.

1. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги статистик маълумотлари. — Т., 2024.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ–60-сон “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ёшлар сиёсати ва уларни қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари тўплами. — Т., 2023.
4. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Global Study on Homicide and Youth Crime Trends. Vienna, 2023.
5. World Bank. Youth Employment and Crime Prevention Report. Washington D.C., 2022.
6. Зубок Ю.А., Чупров В.И. Молодёжь и преступность: социально-криминологический анализ. — М.: Юрист, 2021.
7. Криминология: Дарслик / Қ.Р.Абдурасулова таҳрири остида. — Т.: ИИВ Академияси, 2023.
8. Раҳимов Ш. Жиноятчилик профилактикаси назарияси ва амалиёти. — Т.: Адолат, 2022.
10. Ўзбекистон Республикаси Олий суди ва Бош прокуратураси ахборотномалари. — Т., 2023–2025 йй.
11. UNICEF. Youth Development and Crime Prevention Programs. New York, 2023.
12. Исомиддинов, С. (2024). Фирибгарликнинг виктимологик профилактикасини такомиллаштиришнинг асосий йуналишлари. Жамият ва инновациялар-Общество и инновации-Society and innovations Journal home page: <https://inscience.uz/index.php/socinov/index> Б, 185-192.
13. А.А.Насритдинов-2025 “Jinoyat sababi va uni sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarning nazariy-huquqiy tahlili” <https://scientific-jl.org/index.php/new>.